

Тропични птици в Сибир

Златозар Боев

Няма ли грешка? „Тропици“ и „Сибир“ не са ли взаимно-изключващи се понятия? Да, днес може да е така, но в далечното минало нещата са били съвсем различни. Различни дотолкова, че дори понякога ни е трудно да ги възприемем. Много такива „невъзможности“ е разкрила досега палеоорнитологията – науката, изучаваща птиците от отминалите епохи. А какво ще кажете за колибри в ... някогашните земи на Полша? А за кондори в Германия? Вероятно вече знаете, че някога пауни са се перчели из горите на България, а в нашите миоценски савани са живеели щрауси и птици носорози.

Да се върнем на темата: Какво са тропиците? – симетрично разположени от двете страни на екватора пояси от планетата, обхващащи зоната докъм 23°30'' съответно северна и южна ширина. А Сибир какво е? – обширен район от Северна Азия, простиращ се от

Урал до Тихия океан. Това са огромни простори, които трудно можем да си представим.

Глобалното затопляне, гласът за възобновяемите източници на енергия и разрастването на селищата през последните десетилетия значително ускориха „усвояването“ на природни-

те ресурси и в тази част от планетата. Сред разностранните им проучвания са и такива „екзотични“ области като изследването на фосилните птици.

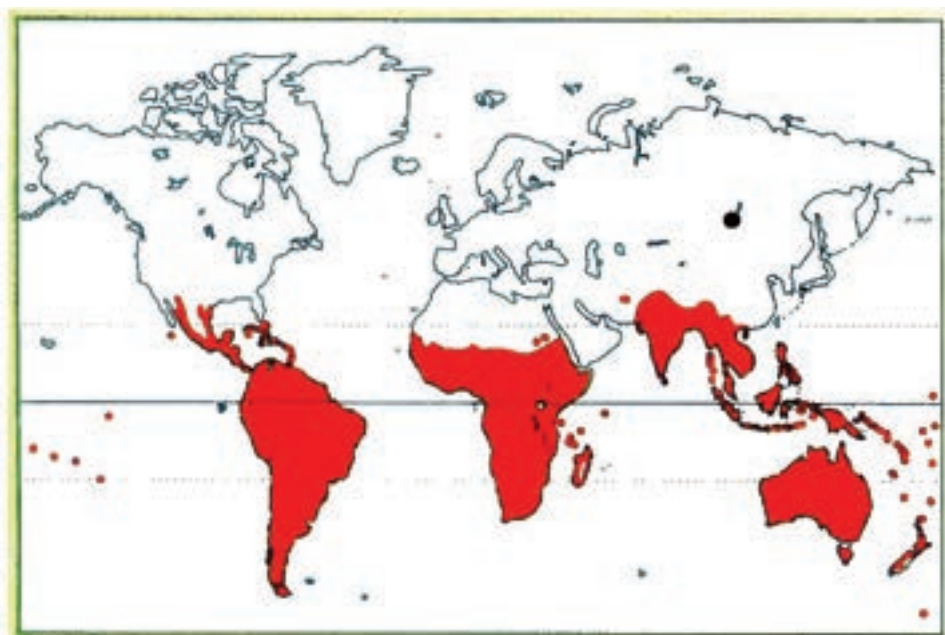
Трябва да признаем, че съвсем доскоро твърде малко се знаеше за миналото на птиците в тези райони. Повечето

от сведенията постъпваха от плейстоценските отложения в някои пещери, проучвани от руските археолози праисторици. Десетки пещери разкриха свидетелства за стотици видове птици, живели някога в Сибир през последния милион години. За по-древните – отпреди 10 и повече милиона – в този район почти нищо не се знаеше.

И ето, че през 2015 г. група руски палеонтолози на остров Олхон в езерото Байкал открили ... кости от миоценов папагал. Според публикацията на руския палеоорнитолог Никита Зеленков от Палеонтологическия институт на Руската академия на науките в Москва, възрастта на находките е 16 – 18 млн. г., т. е. ранен миоцен. Те са открити в находището Тагай. Намерените останки са от голямата стъпална кост (тарзометатарзус) от крака. Това е една от най-информативните кости в птичия скелет, защото в тялото на птицата тя се съчленява с 6 кости, връзката с 5 от които е подвижна (чрез стави). Долният (дистален) край точно на тази кост при папагалите е много специфичен. Понеже папагалите се отнасят към групата на зигодактилните (в превод от гръцки

– чифтнопръстни) птици, те могат да насочват четвъртия пръст от крака си както напред, така и назад. Тази тяхна способност се е отразила и на устройството на тарзометатарзалната им кост. Затова, дори и само по дистален фрагмент от костта, може безпогрешно да се определи, че тя принадлежи на папагалоподобна птица (разред Psittaciformes). Тъкмо такъв е и разглежданият случай.

Откритият сибирски (или байкалски) папагал още не е получил научното си име. Той бил гребна птица с приблизителни размери като на съвременното вълнисто папагалче (*Melopsittacus undulatus*) – една от най-популярните кафезни птици, отглеждана по целия свят. Днес това папагалче образува едни от най-многохилядните птичи ята в Австралия.

Съвременно разпространение на папагалоподобните птици (разред Psittaciformes) (по del Нoyo et al., 1997). С черно кръгче е отбелязано миоценското находище Тагай на остров Олхон в езерото Байкал

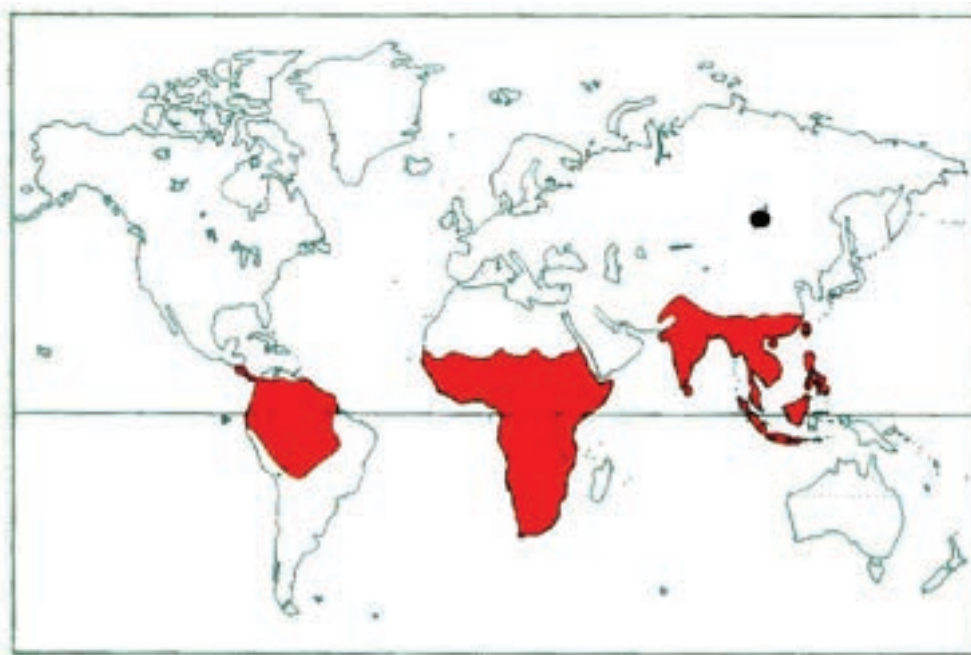
Двойка вълнисти папагалчета (*Melopsittacus undulatus*), вляво – женска, вдясно – мъжки

Папагалът от остров Олхон е първият представител на екзотичен разред птици в Сибир и цялата северна Евразия. Заради отсъствието на техни находки, учените не са и допусkali, че е възможно папагали някога да са летяли в небето на Сибир. Според Н. Зеленков намереният папагал е бил миоцeнски прелетник. Той бил прелетна птица и е възможно да е бил отнесен от ветровете, заедно с мнозина свои събратя от ятото, далеч на север, докато прелетал от Австралия към Африка или Северна Америка. Досега се смяташе, че в Южна и Северна Америка папагалите са дошли от Африка. Сибирската находка обаче подсказва и за друг възможен път – от Азия. Не е изключено папагалите в Америка да са проникнали през някогашната Берингия, Аляска и Канада. Възможно е остров Олхон да е бил място за почивка по дългото трасе на прелета на птиците.

Трябва да споменем, че папагали на други места по света извън тропиците са намирани многократно. Те са известни от еоцен в Дания, от ранен миоцен във Франция и дори още по-близо до България – в Чехия. През 1998 г. от световноизвестното еоценско палеонтологично находище Месел в Германия е описан неизвестен вид папагал, а през 2010 г. от късен олигоцен – ранен миоцен край гр.

Майнц бе описан втори вид – папагалът *Mogontiacopsitta miocaena*. Находката от остров Олхон е първата фосилна останка от папагал в цяла Азия. Тя е и най-северната точка от някогашното разпространение на папагалите в света. Освен фосили от този папагал, в находището са открити и кости от гризачи, носорози, котки, хипопотами и други животни.

Папагалите обаче не са единствените екзотични птици, намерени в Сибир. Преди две години груз руски учен – Наталия Волкова (също от Палеонтологическия институт в Москва) открива фосилни останки от птиците брагатки (семејство Capitonidae) от подразреда на туканите, които се отнасят към кълавачоподобните птици (Piciformes). Днес всички брагатки са обитатели на тропиците. В Африка са разпространени на юг от Сахара, а в Азия – в Индостан и Индокитай, както и на островните ар-

Съвременно разпространение на брадатките (семейство Capitonidae) (no del Hoyo et al., 2002). С черно кръгче е отбелязано миоценското находище Тагай на остров Олхон в езерото Байкал

хипелази до линията на Уолъс на изток. В Новия свят са разпространени в Централна Америка и северната половина на Южна Америка. Както и папагалите, брадатките са силно арбореални птици, т. е. те водят изключително дървесен начин на живот. Фосилната им летопис е повече от оскъдна. Досега техни останки са намерени в средно-миоценски отложения в Южна Германия (Бавария) и в ранно-миоценски пластове – в Южна Франция.

Любопитно е, че сибирските находки от брадатки също произлизат от района на езерото Байкал. Възрастта им е определена като „край на ранния миоцен“. Намерени са кости от крилото – коракоидна, раменна и лакътна. Съхранеността им позволява еднозначно да се определят като кости на брадатки, отнесени към „западно-европейския“ род *Capitonides*, описан преди почти половин

столетие (през 1969 г.), но с почти същата възраст и морфологични белези на костите.

Никои досега не беше предполагал, че „тропичните“ брадатки някога са хвъркали из горите на Сибир. За това широко тяхно разпространение на север би могло да се допуска единствено за епохата на т. н. климатичен оптимум – най-топлата фаза на миоцена. Въз основа на установеното сходство между ранните и средните миоценски арбореални авифауни от Западна Европа и Източен Сибир Н. Волкова стига до предположението, че някога в Евразия е съществувал обширен и широк пояс от сравнително влажни гори, със сходна структура, простиращ се от Атлантика до Тихия океан. Днес от тези влажни гори не е останала и следа. Сега те са изцяло заменени от тайгата – най-обширната гора на планетата. ■